

ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА

Верховенство права для захисту довкілля

Відповідальність за шкоду і компенсація шкоди, завданої воєнними злочинами: досвід Хорватії та Боснії і Герцеговини

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ ТА КОМПЕНСАЦІЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВОЄННИМИ ЗЛОЧИНАМИ: ДОСВІД ХОРВАТІЇ ТА БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ

ВСТУП. Воєнні злочини є найсерйознішими кримінальними правопорушеннями, які в хорватському кримінальному праві відносяться до злочинів проти людства та людської гідності. Воєнні злочини характеризуються порушенням правил та вимог міжнародного права, що здійснюються під час ведення війни, збройного конфлікту та окупації, а наслідки цих злочинних дій, зокрема, за хорватським законодавством, зазвичай стосуються великої кількості постраждалих осіб.

У новітній історії частина території колишньої Югославії в Республіці Хорватія (далі - РХ) і Республіці Боснія і Герцеговина (далі - БіГ) була ареною війни та збройних конфліктів, територією, де вчинялися воєнні злочини.

Наслідками воєнних злочинів є, серед іншого, майнова та немайнова шкода. Відшкодування майнової та немайнової шкоди жертвам кримінальних воєнних злочинів є таким же важливим, як переслідування та покарання виконавців таких злочинів, виступаючи механізмом захисту основних прав та свобод постраждалих, що гарантовані Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (далі - Конвенція).

Держава, яка несе відповідальність за незаконні дії військовослужбовців збройних сил або поліцейських сил на службі або у зв'язку зі службою, тобто за незаконну і неналежну роботу її органів, майже завжди фігуруватиме у справі як особа, відповідальна за компенсацію.

Основним принципом відшкодування майнової шкоди є відновлення становища потерпілої особи, який був до настання шкідливої події або відшкодування шкоди у грошовій формі.

У правовій системі Республіки Хорватія були прийняті певні закони, які засновані на принципі солідарності та справедливості, забезпечують відшкодування збитків та інші права для жертв терористичних актів, кримінальних діянь та жертв сексуального насильства під час війни.

Предметом даного дослідження є аналіз правових норм та судової практики у зв'язку з відшкодуванням збитків, заподіяних воєнними злочинами. Перш за все, будуть представлені та проаналізовані правові норми, що діють в Республіці Хорватія, частково в БіГ, відповідна судова практика, пов'язана з цими питаннями.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ. У правовій системі Хорватії військові злочини регулюються статтею 91 Кримінального кодексу. Зазначимо, що найважливішою (структурною) зміною, порівняно з попереднім Кримінальним кодексом (далі - КК/97), були зміни до статей, що визначали воєнні злочини. В наслідок цих змін лише одна стаття Кримінального кодексу нині чинного у РХ охоплює зміст колишніх статей 158, 159 і 160 КК/97, які окремо регулювали воєнні злочини (проти цивільного населення, поранених і хворих, військовополонених).

У правовій системі Боснії та Герцеговини воєнні злочини регулюються згідно з моделлю, яку пропонував КК/97, тобто воєнні злочини поділяються на воєнні злочини проти цивільного населення, воєнні злочини проти поранених і хворих, а також воєнні злочини проти військовополонених.

Важливо зазначити, що пункт 1 статті 91 Кримінального кодексу РХ тепер передбачає кримінальну відповідальність за вчинення серйозних порушень усіх чотирьох

Женевських конвенцій в сукупності, тоді як пункт 2 статті 91 Кримінального кодексу РХ перераховує інші порушення Женевських та Гаазьких конвенцій.

Діяння, перелічені в пункті 2 статті 91 КК РХ містять дещо меншу кількість порушень прав та свобод громадян, тому текст цього пункту передбачає більш м'яке покарання (щонайменше три роки позбавлення волі, без можливості довгострокового позбавлення волі), ніж пункт 1 статті 91 КК РХ (покарання у вигляді позбавлення волі не менше ніж на п'ять років). Проте, якщо злочин передбачений пунктом 2 статті 91 КК РХ вчинено проти великої кількості людей, в особливо жорстокий чи підступний спосіб, з корисливих чи інших низьких мотивів, рамки кримінальної відповідальності будуть такими ж, як і для порушень, описаних у пункті 1 даної статті.

Як зазначено у КК БіГ, воєнні злочини поділяються на три види: воєнні злочини проти цивільного населення, воєнні злочини проти поранених і хворих, воєнні злочини проти військовополонених. Поняття та ознаки перелічених воєнних злочинів у даному випадку впливають із статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Однією з основних характеристик злочинних діянь, що вважаються воєнними злочинами за правом РХ є відсутність строку давності для кримінального переслідування. Це впливає з Конституції Республіки Хорватія, яка, серед іншого, передбачає, що строк давності не застосовується до кримінальних діянь, для яких це передбачено міжнародним правом. Римський статут же, у свою чергу, передбачає відсутність строку давності для кримінального переслідування за воєнні злочини.

Те саме стосується правової системи БіГ, оскільки Кримінальний кодекс БіГ у статті 19 також чітко передбачає, що судове переслідування та виконання вироку не обмежене жодним строком, якщо воно здійснюється за вчинення геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, а також, за вчинення кримінальних дій, до яких, згідно з міжнародним правом, не застосовується строк давності. Крім того, Боснія і Герцеговина прийняла закон «Про застосування Римського статуту та співпрацю з Міжнародним кримінальним судом», яким теж забезпечується відсутність строкових обмежень із притягнення винних за вчинення воєнних злочинів до кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що КК БіГ містить норму, згідно з якою, особи, які підозрюються у вчиненні воєнних злочинів, можуть бути притягнуті до відповідальності в національних судах, а також у міжнародних судових інституціях. Тобто, за використання даної норми, вони бути притягнуті до відповідальності Міжнародним трибуналом колишньої Югославії, який припинив свою діяльність лише 31 грудня 2017 року.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВІЙНОЮ. Питання про відповідальність за протиправні діяння, вчинені під час війни та воєнного часу залежить від способу визначення воєнної шкоди. Це особливо важливо у випадку відповідальності військовослужбовців збройних сил та інших формувань, які беруть участь у збройних конфліктах.

У хорватському законодавстві поняття шкоди, завданої війною, яке безпосередньо пов'язане з питанням відповідальності за шкоду, заподіяну під час воєнних подій, визначається законом «Про відповідальність Республіки Хорватія за шкоду, заподіяну членами хорватських збройних сил і поліції під час Вітчизняної війни». Стаття 3 цього закону зазначає, що воєнна шкода розглядається, зокрема, як: шкода, заподіяна під час та в районі воєнних дій, усіма засобами та формами бойових дій (бомбардування, артилерійський обстріл, кулеметний обстріл, вибухи, мінування, пересування військ тощо).

Даний закон також визначив тривалість війни в Республіці Хорватія та передбачив презумпцію того, що шкода, завдана в рамках цього строку є шкодою, заподіяною під час війни членами хорватських збройних сил і поліції, які перебували на військовій, поліцейській службі або у зв'язку з виконанням ними своїх обов'язків, якщо це було вчинено під час і в місці ведення бойових дій.

При визначенні поняття воєнної шкоди вирішальною обставиною є характер шкідливої дії, якою вона була заподіяна. Воєнною шкодою кваліфікується лише якщо вона виступає наслідком воєнних дій або є безпосередньо пов'язана з війною. При цьому виділяються воєнні збитки у вузькому розумінні або прямі воєнні збитки. Це збитки, які виникають в результаті використання засобів і методів ведення воєнних дій, таких як бомбардування, пересування військ, обстріли тощо. Інші воєнні збитки – це ті, які не спричинені воєнними діями у вищезазначеному розумінні, вони мають бути причинно пов'язані з війною. Причинний зв'язок має бути доведений у кожному конкретному випадку, він не повинен бути надто віддаленим чи спекулятивним.

У законодавстві Хорватії також існують нормативні акти, які в межах свого регулювання містять положення про воєнну шкоду. Наприклад, закон «Про визначення воєнного збитку» та інструкція «Про застосування закону про визначення воєнного збитку» містять чіткі положення, які визначають поняття воєнного збитку. Однак ці правила були прийняті для того, щоб перерахувати та оцінити воєнну шкоду, завдану Республіці Хорватія, її фізичним і юридичним особам у зв'язку з воєнними діями, які велися проти Республіки Хорватія, тому термін воєнна шкода тут був визначений відповідно до цієї мети.

Нижче буде показано судову практику найвищого суду в Республіці Хорватія (далі – VSRH), з якої видно, правове розуміння ним наявності чи відсутності воєнної шкоди:

1. Рішення VSRH № Rev-539/04 від 16 червня 2004 р., містить правову позицію, відповідно до якої шкода, завдана війною – це шкода, що завдана в ході знищення військової машини під час бойових дій при виконанні завдання зі зміцнення позицій на передовій.
2. У рішенні VSRH № Rev-593/08 від 29.04.2009 р., прийнято позицію, що шкодою, завданою війною є загибель цивільного населення від кулі, яка прилетіла з невідомого напрямку під час конкретних військових дій.
3. У рішенні VSRH № Rev-1894/01 від 26 листопада 2003 року, було зазначено, що шкодою, завданою війною є шкода, заподіяна ворожими обстрілами, внаслідок яких постраждав член спеціального підрозділу Міністерства внутрішніх справ Республіки Хорватія, в результаті чого Республіка Хорватія не несе відповідальності ні за загальними правилами, ні за спеціальними правилами.
4. Рішення VSRH № Rev-655/08 від 30 жовтня 2009 р. містить висновок суду, що шкода, завдана війною – це тілесні ушкодження у вигляді вогнепальних поранень внаслідок нападів і конфліктів з воєнізованими формуваннями на передовій. Воєнним збитком є захоплення противника незалежно від того, виконував полонений на момент захоплення трудові завдання за трудовим договором чи ні (рішення VSRH № Rev -2706/00 від 28 травня 2003 р. <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, читання 17.01.2018).

Із викладеного бачимо, що порівняно просто визначити воєнну шкоду, якщо це прямі воєнні збитки. Усі збитки (майнові та немайнові), завдані під час воєнних дій переміщенням військ, обстрілами, тощо, будуть виступати воєнною шкодою.

Набагато більшою проблемою є визначення шкоди, завданої війною, яка не є так званою прямою воєнною шкодою. Хорватська судова практика сформувала позицію, згідно з якою у цих випадках, наприклад, власники мобілізованих транспортних засобів та

об'єктів не мають права на відшкодування збитків, якщо мобілізовані матеріальні цінності використовувалися за цільовим призначенням і для потреб оборони.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ВОЄННИМИ ЗЛОЧИНАМИ.

Відповідальність за шкоду, завдану в ході вчинення воєнних злочинів, можна розглядати та аналізувати кількома способами. Основною відповідальністю за цей особливий вид протиправного діяння є відповідальність заподіювача шкоди. Ознаки суб'єкта вчинення воєнного злочину такі, що ці злочинні дії, як правило, вчиняються членом збройних або поліцейських сил під час виконання своїх посадових обов'язків, тобто є наслідком незаконної чи неналежної роботи державних органів. Варто наголосити, що у таких випадках відповідальність несе і держава.

Об'єктивна відповідальність держави в цих випадках ставить питання про строк позовної давності для позовів про відшкодування збитків, тобто про те, чи позов про відшкодування шкоди проти держави врегульовано в частині строків позовної давності так само, як і безпосередньо проти виконавця.

Крім того, одне з питань, які піднімаються в судовій практиці та теорії, стосується можливості суду у цивільному провадженні визначати наявність кримінального правопорушення як підставу для відшкодування збитків, коли кримінальне провадження не було розпочато, ведеться, неможливо вести кримінальне провадження, або навіть у ситуації, коли у кримінальному провадженні обвинуваченого виправдано. Судова практика в Республіці Хорватія та Боснії та Герцеговині в основному є узгодженою, але існують також певні відмінності.

Відповідальність виконавця воєнного злочину. Особа, яка вчинила воєнний злочин, визнана винною в цьому злочині, несе відповідальність за відшкодування всієї майнової та немайнової шкоди, заподіяної жертвам цього злочину. Його відповідальність ґрунтується на загальних положеннях закону, які передбачають відповідальність за відшкодування збитків на основі принципу вини.

Враховуючи те, що всі цивілізовані правові системи визнали міжнародний стандарт про те, що притягнення до відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини, не обмежується строком давності, це також стосується вимоги про компенсацію шкоди.

Відшкодування шкоди може вимагати потерпіла сторона в кримінальному провадженні проти підозрюваного за вчинення воєнного злочину. Однак, суд у кримінальному провадженні майже ніколи не приймає рішення щодо майнових позовів про відшкодування майнової чи немайнової шкоди, оскільки це значно затягне кримінальне провадження. Основна проблема, пов'язана з такими позовами потерпілих полягає в тому, що у таких позовах бере участь велика кількість потерпілих, які вимагають відшкодування майнової та немайнової шкоди великої вартості, яку обвинувачений не в змозі відшкодувати взагалі або в межах відповідного періоду. Тому, єдиною реальною можливістю отримати відшкодування збитків потерпілими сторонами, у таких випадках, є вимога компенсації з боку держави.

Відповідальність держави. Відповідальність держави за відшкодування шкоди, заподіяної в ході вчинення воєнного злочину ґрунтується на об'єктивній «відповідальності за іншого». Ця відповідальність впливає із загальних положень закону, який регулює деліктну відповідальність за шкоду, але також впливає зі спеціальних законів, які передбачають відповідальність держави за дії її органів під час виконання або у зв'язку з виконанням своїх обов'язків.

Беззаперечно, відповідальність держави буде мати місце в усіх тих випадках, коли виконавець кримінального акту воєнного злочину був законно засуджений за цей

кримінальний акт і якщо він був вчинений в ході несення служби або у зв'язку зі службою, тобто при виконанні або у зв'язку з виконанням функцій державного органу.

Позовна давність позовів про відшкодування шкоди до держави. Судова практика в Республіці Хорватія та Федерації БіГ, а також у Республіці Словенія чітко зайняла позицію, що у випадку «відповідальності за іншого», а також у випадку відповідальності держави, норма про строки застосовується так само, як у випадку подання позову до суб'єкта вчинення злочину.

Проте, всупереч викладеній правовій позиції, у судовій практиці Республіки Сербської вищий орган судової влади висловив думку, що у випадку відповідальності та відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, привілейований строк давності застосовується лише до жертви та виконавця злочину, але не до держави, яка є третьою стороною та несе відповідальність на іншій правовій основі.

Така точка зору, очевидно, виходить з того, що держава, будучи відповідальною за іншу особу, безпосередньо не вчиняла злочинне діяння, внаслідок чого пільговий строк давності не може бути застосований.

Конституційний суд БіГ ухвалив кілька рішень, в яких розглядалося питання застосування привілейованого строку давності до відповідальності держави. У деяких рішеннях Конституційного суду Боснії та Герцеговини була прийнята правова позиція, ідентична позиції судів у Республіці Сербській.

Наступне питання, яке виникає щодо строку давності для позовів про компенсацію проти держави, полягає в тому, чи може строк давності бути привілейованим щодо держави, якщо дія, яка завдала шкоди, є кримінальним злочином (воєнний злочин), але безпосередні винуватці не були притягнуті до кримінальної відповідальності і немає обвинувального вироку.

У зв'язку з цим питанням судова практика вищих судів Республіки Хорватія, Боснії та Герцеговини є ідентичною, тоді як судова практика, наприклад, Республіки Словенія відрізняється.

У Республіці Хорватія правова позиція вищого суду полягає в тому, що довший строк давності (що стосується строку давності кримінального переслідування) може бути застосований лише тоді, коли остаточним кримінальним вироком встановлено, що шкода походить від кримінального правопорушення, і лише у виняткових випадках «цивільний» суд може визначити вчинення кримінального правопорушення як існуючий факт. Таке рішення може бути прийнято, якщо існують процесуальні перешкоди, через які кримінальне провадження не може бути здійснено проти відповідальної особи, наприклад, якщо вона померла або стала недієздатною. Таку ж правову позицію займають суди Республіки Сербської, а тепер і найвищий суд БіГ.

Верховний суд Республіки Словенія, навпаки, зайняв позицію, що «цивільний» суд може вирішувати питання про наявність кримінального правопорушення та кримінальну відповідальність винного як існуючий фкт у всіх випадках, коли немає остаточного кримінального вироку проти винного, якщо це необхідно для правильного застосування норм матеріального права в цивільному судочинстві. Така точка зору ґрунтується на положенні процесуального закону, яке передбачає, що цивільний суд є пов'язаний наявністю кримінального правопорушення та кримінальною відповідальністю винного лише у випадку, якщо це було встановлено остаточним вироком.

Підхід і судова практика, згідно з якими наявність кримінального правопорушення завжди може бути встановлено як преюдиційне питання в порядку цивільного

судочинства, у будь-якому випадку є набагато сприятливішими для потерпілої сторони, а особливо для потерпілих і постраждалих внаслідок воєнних злочинів. Вони суттєво полегшують формування позиції прокурора в позовах про відшкодування шкоди. Жертви воєнних злочинів (та інших кримінальних діянь), для яких минув строк позовної давності щодо вимог про відшкодування збитків, не повинні чекати кримінального вироку, але можуть отримати відшкодування збитків незалежно від того, коли і чи будуть винні особи взагалі притягнуті до кримінальної відповідальності.

Слід також враховувати, що іноді кримінальне переслідування осіб, які вчинили воєнні злочини, є тривалим і складним, збір доказів зазвичай неможливий або ускладнений під час ведення війни та воєнної діяльності, а також, що іноді має місце невинуватене затягування або відсутність кримінального переслідування винних.

З іншого боку, критики такої судової практики (яка застосовується в Республіці Хорватія, Республіці Сербській і буде продовжувати застосовуватися у БіГ) зазначають, що повноваження «цивільного» суду приймати рішення про наявність складу кримінального правопорушення та відповідальність винного як попереднє питання у всіх тих випадках, коли немає кримінального вироку, призводить до правової невизначеності. Аргументується це тим, що дане питання може бути вирішено лише в рамках кримінального процесу, враховуючи спеціальні положення, які регулюють кримінально-процесуальні норми та які гарантують права підсудного.

ЗАГАЛЬНО ПРО КОМПЕНСАЦІЮ МАЙНОВОЇ ТА НЕМАЙНОВОЇ ШКОДИ. Основним способом відшкодування майнової шкоди є відновлення попереднього стану, і тільки в разі, якщо шкода не може бути усуненою повністю таким чином, відповідальна особа зобов'язана частково або повністю відшкодувати потерпілій особі шкоду у грошовій формі. Відновлення до попереднього стану можливе шляхом індивідуальної реституції, загальної реституції або ремонту пошкодженого предмета. У випадку, коли відшкодування немайнової шкоди за природою справи неможливе шляхом відновлення до попереднього стану, за порушення прав людини передбачається негрошова компенсація та справедлива грошова компенсація.

Шкода. Визначаючи шкоду, хорватське законодавство розрізняє звичайну шкоду, упущену вигоду та порушення особистих прав (немайнову шкоду).

Звичайна шкода (фактична) та упущена вигода — це майнова шкода, яка відбивається на майні потерпілої особи, а порушення особистих прав — це немайнова шкода, яка виражається в порушенні суб'єктивних немайнових прав та інтересів.

Відшкодування майнової шкоди. Судова практика у РХ та БіГ зайняла правову позицію, згідно з якою, пеня на відшкодування майнової шкоди, присуджена за стандартами, що існували на момент ухвалення судового рішення, обчислюється з дня постановлення рішення суду першої інстанції, яким визначено розмір відшкодування. Якщо потерпілий сам усунув пошкодження до винесення рішення суду, відсотки пені нараховуються з дня усунення шкоди.

Правова теорія обстоює точку зору, що потерпіла сторона має право вимагати сплати відшкодування з моменту заподіяння шкоди, а відповідальна особа зобов'язана здійснити цю виплату.

Право на відшкодування майнової шкоди у разі смерті, тілесних ушкоджень або ушкодження здоров'я означає, як правило, компенсацію у вигляді грошової ренти, яка виплачується довічно або протягом певного часу.

Розмір відшкодування майнової шкоди означає виражену в грошах вартість шкоди і може бути виражений за певними стандартами. У разі деліктної відповідальності, застосуванню підлягає принцип повного відшкодування збитків, що означає, що потерпіла сторона має право на компенсацію в розмірі, необхідному для приведення свого матеріального стану до того, в якому вона перебувала б, якби не було події злочину.

Основний метод визначення розміру збитків: це застосування показників ринкової або звичайної ціни, а за особливих умов — надзвичайної та ефективної ціни. У разі обчислення втраченої вигоди, для обрахунків застосовується прибуток, який можна було б розумно очікувати, відповідно до звичайного перебігу обставин або відповідно до особливих обставин, і реалізації якого перешкодила дія чи бездіяльність особи, яка завдала шкоди.

Основне правило в частині відшкодування збитків щодо їх обсягу та розміру: відшкодування збитків потерпілій стороні є повним, але законодавство РХ та БІГ також передбачає два винятки.

Перший виняток: коли відповідальна особа має поганий фінансовий стан, тому виплата повного відшкодування шкоди призвела б до бідності.

Другий: стосується випадку, коли потерпіла сторона завдала шкоди, зробивши щось корисне для потерпілої сторони.

Визначення розміру відшкодування майнової шкоди можливе кількома способами. Так, розмір шкоди може визначатися нормативно, довільно, судом на основі вільної оцінки або за оцінкою судових експертів, комісійно та за домовленістю між заподіювачем шкоди (відповідальною особою) та потерпілою стороною. Розмір відшкодування шкоди може визначатися як загальною сумою, так і у вигляді грошової ренти.

Відшкодування немайнової шкоди. За змістом можна виділити два способи або форми відшкодування немайнової шкоди. Першою формою є моральна або негрошова сатисфакція, а іншою є форма грошової сатисфакції або справедливої грошової компенсації. Справедлива грошова компенсація немайнової шкоди прирівнюється до компенсації майнової шкоди. Існують три передумови для присудження справедливої грошової компенсації: мало місце порушення прав і свобод особи, тяжкість порушення та обставини справи виправдовують присудження справедливої грошової компенсації та це не суперечить природі та соціальним призначенням відшкодування немайнової шкоди. Право на виплату справедливої грошової компенсації у разі смерті або особливо тяжкої інвалідності близької людини мають, в тому числі, дід, баба, онуки, батьки за зачату та ненароджену дитину. Правове регулювання РХ окремо встановлює право на справедливе грошове відшкодування як відшкодування в особливих випадках та визначає, що вимога про відшкодування моральної шкоди переходить до спадкоємців, якщо потерпіла сторона за життя звернулася з письмовою вимогою чи позовом про відшкодування моральної шкоди.

МАЙНОВА ТА НЕМАЙНОВА ШКОДА ЗА ВЧИНЕНІ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ. У разі вчинення воєнного злочину потерпіла сторона або жертви мають право вимагати відшкодування усієї майнової та немайнової шкоди, заподіяної їм цим протиправним діянням. Мова йде головно про відшкодування у грошовій формі в рахунок відшкодування майнової шкоди та грошової сатисфакції в рахунок немайнової (нематеріальної) шкоди.

Оскільки під час війни на території Республіки Хорватія були скоєні воєнні злочини, застосовуватиметься закон, який діяв на той час. У кожному конкретному випадку потерпіла сторона повинна довести, яку шкоду їй було завдано, і, відповідно, вимагати

відшкодування у певному розмірі. Як уже зазначалося, мало не єдиним реальним шансом отримати повне відшкодування збитків є його витребування від держави.

Майнова (матеріальна) шкода може полягати у пошкодженні або знищенні будинків чи квартир потерпілого, конфіскації рухомого майна тощо, що може бути виринжене як звичайна шкода або упущена вигода.

Крім того, майнова шкода завдана вчиненням воєнних злочинів, що призвели до смерті, тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю, як правило, складатиметься з втраченого заробітку, витрат лікування, втрати підтримки чи допомоги, постійної потреби в допомозі та догляді інших людей, а також витрат через знищені чи обмежені можливості для подальшого особистого розвитку чи просування. У разі смерті потерпілого, члени його сім'ї мають право на відшкодування витрат на поховання. Відшкодування майнової шкоди у разі смерті, тілесних ушкоджень або ушкодження здоров'я визначається, як правило, у формі грошової ренти (довічна або на певний період). У кожному конкретному випадку, залежно від клопотання потерпілої сторони, буде визначено вид, обсяг і розмір майнової шкоди, завданої воєнним злочином.

Потерпілі від злочинних діянь мають право на відшкодування немайнової шкоди або справедливую грошову сатисфакцію внаслідок порушення особистих прав і свобод. У Республіці Хорватія з 2006 року застосовується нове поняття немайнової шкоди як цілісної та унікальної немайнової шкоди внаслідок порушення прав та свобод особи, згідно з яким перші види моральної шкоди є лише критеріями (орієнтирами), тобто кваліфікуючими обставинами, за якими суд визначає розмір справедливого грошового відшкодування.

Існуючі позови про відшкодування шкоди, завданої воєнними злочинами включають відшкодування нематеріальної шкоди за перенесений фізичний біль, за перенесений душевний біль унаслідок зниження життєдіяльності, образи, шкоди репутації та честі, свободи чи особистих прав, смерті близької людини та страху, якщо це виправдовують обставини справи, а особливо інтенсивність болю, страху та їх тривалість.

При визначенні розміру моральної шкоди необхідно враховувати всі конкретні обставини кожної справи, при цьому суд бере до уваги прийняті орієнтовні критерії. У разі смерті або особливо тяжкої інвалідності жертви воєнних злочинів, члени сім'ї жертви (дружина або чоловік, діти та батьки) мають право на матеріальну компенсацію, а співмешканець/нка – лише за умови тривалого співжиття між ним і померлим. Брати та сестри мають право на відшкодування моральної шкоди лише у разі смерті потерпілого та за умови, що між ними та померлим існували тісні соціальні зв'язки.

У будь-якому випадку, при визначенні розміру компенсації, що вимагається, для відшкодування моральної шкоди потерпілим і жертвам воєнних злочинів, відповідно до законодавства, чинного на момент вчинення шкідливих дій, необхідно оцінити всі обставини конкретної справи, такі як тривалість та інтенсивність фізичного болю, усі незручності лікування, вид ушкодження, ступінь зниження життєдіяльності, тривалість, інтенсивність та тривалі наслідки перенесеного страху чи травми, а у разі смерті чи особливо тяжкої інвалідності потерпілого - ступінь зв'язку та близькості з найближчими родичами. При цьому орієнтовні критерії, прийняті судом вищої інстанції, мають бути лише допоміжним інструментом індивідуалізації кожної конкретної моральної шкоди. У 2015 році в Республіці Хорватія було прийнято Закон «Про права жертв сексуального насильства», який визначає права осіб, які, серед іншого, є жертвами воєнних злочинів, і який визнає певні права, зокрема, право на одноразову грошову компенсацію.

ВИСНОВКИ

Воєнні злочини — це найтяжчі злочинні діяння, наслідками яких є, крім іншого, майнова та немайнова шкода, заподіяна, як правило, великій кількості постраждалих осіб. Відшкодування майнової та немайнової шкоди жертвам таких злочинних діянь є таким же важливим, як переслідування та покарання винних у воєнних злочинах. Необхідно забезпечити право жертв і постраждалих на швидку та ефективну можливість отримання компенсації. Крім виконавців, у випадку вчинення воєнних злочинів, як правило, держава також буде виплачувати компенсацію, засновану на об'єктивній відповідальності за воєнні злочини, вчинені членами збройних і поліцейських сил або державних органів під час виконання своїх функцій.

При вчиненні воєнного злочину, потерпілі сторони мають право вимагати відшкодування усієї майнової та немайнової шкоди, заподіяної їм цим шкідливим діянням. В судовому розгляді, з урахуванням клопотання потерпілої сторони, майнова та немайнова шкода повинна бути визначена та індивідуалізована в кожному конкретному випадку з урахуванням конкретних обставин, що дозволить хоча б частково компенсувати вчинення таких тяжких злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. J. JUG, Odgovornost za štetu i naknada štete počinjene ratnim zločinom, URL: <https://hrcak.srce.hr/199773>
Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 39, br. 1, 601-632 (2018)
2. V. čl. 91. Glave IX. Kaznenog zakona (Narodne novine, broj 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15)
3. V. čl. 231. Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine, broj 35/05, 41/08, 125/11 i 78/15),
4. čl. 377. Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine, broj 53/91, 58/93, 111/93, 3/94, 107/95, 7/96, 91/96, 112/99, 129/00 i 88/01)
5. čl. 377. Zakona o obligacionim odnosima (Službeni list RBiH, broj 2/92, 13/93 i 13/94 i 29/03).
6. Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN broj 827 od 25. svibnja 1993. godine Vijeće sigurnosti osnovalo je posebno sudbeno tijelo (engl. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia) sa sjedištem u Den Haagu.
7. Odluk VSRH broj Rev-539/04 od 16. lipnja 2004., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitanje 17. siječnja 2018.
8. Odluk VSRH broj Rev-655/08 od 30. listopada 2009., <http://www.sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, očitanje 17. siječnja 2018.
9. Zakon o obnovi regulirao je i odredio područja RH koja su pretrpjela uništenje i oštećenje materijalnih i kulturnih dobara i prirodnih vrijednosti tijekom rata, a slijedom toga je odredio načine i pravo na obnovu građana RH.